

Co.
lectia
de economie

JOSEPH A.
SCHUMPETER

**POATE SUPRAVIEȚUI
CAPITALISMUL?**

Distrugerea creatoare și
viitorul economiei globale

PUBLICA

Co.
lectia
de economie

JOSEPH A.

SCHUMPETER

**POATE SUPRAVIEȚUI
CAPITALISMUL?**

**Distrugerea creatoare și
viitorul economiei globale**

Traducere din engleză de
Monica Sibinescu

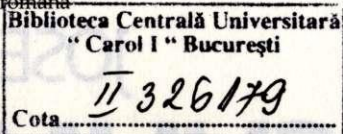
PUBLICA

The original title of this book is:
Can Capitalism Survive? Creative Destruction and the Future of the Global Economy. Originally published as *Capitalism, Socialism and Democracy.* Copyright © 1942, 1947 by Joseph A. Schumpeter. Copyright © 1950 by Harper & Row, Publishers, Inc. Copyright © 1976 by George Allen & Unwin (Publishers) Ltd. All rights reserved.

Authorised translation from the English language edition published by Routledge, a member of the Taylor & Francis Group.

© Publica, 2011, pentru ediția în limba română

ISBN 978-973-1931-65-4

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SCHUMPETER, JOSEPH A.

Poate supraviețui capitalismul?: Distrugerea creatoare și viitorul economiei globale /
Joseph A. Schumpeter ; trad.: Monica Sibinescu. - București : Publica, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-1931-65-4

I. Sibinescu, Monica (trad.)

33

EDITORI:

Cătălin Muraru
Radu Minculescu
Silviu Dragomir

DIRECTOR EXECUTIV:
Bogdan Ungureanu

REDACTOR:
Petru Molodet-Jitea

COPERTA:
Alexe Popescu

DTP:
Răzvan Nasea

CORECTURĂ:
Elena Bițu
Rodica Petcu

B.C.U. "CAROL I" BUCURESTI

C20112543

Cuprins

Prolog	7
1. Rata creșterii producției totale	9
2. Capitalismul plauzibil	23
3. Procesul distrugerii creatoare	37
4. Practicile monopoliste	45
5. Sezon închis	75
6. Dispariția oportunităților investiționale	83
7. Civilizația capitalismului	99
8. Ziduri care se prăbușesc	113
9. Ostilitatea crescândă	133
10. Destrămarea	153
Note	165

Prolog

Poate supraviețui capitalismul? Nu, nu cred că poate. Însă această apreciere personală, ca și cea a oricărui economist care s-a pronunțat asupra acestui subiect este, în sine, cu totul neinteresantă. Ceea ce contează în orice încercare de prognoză socială nu sunt răspunsurile afirmative sau negative care însușează faptele și argumentele ce conduc la această prognoză, ci faptele și argumentele în sine. Ele conțin tot ceea ce este științific în rezultatul final. Orice altceva nu este știință, ci profetie. Analiza, fie ea economică sau de altă natură, niciodată nu produce mai mult de o afirmație cu privire la tendințele prezente într-un model observabil. Iar aceste tendințe nu ne spun niciodată ceea ce se va întâmpla cu modelul, ci numai ceea ce s-ar întâmpla dacă ele vor continua să acționeze așa cum au făcut-o în intervalul de timp acoperit de observația noastră și în condițiile în care niciun alt factor nu a intervenit. „Inevitabilitatea” sau „necesitatea” nu pot însemna niciodată mai mult decât atât.

Ceea ce urmează trebuie să fie citit ținând cont de această condiție. Există însă și alte restricții aduse rezultatelor noastre și temeiniciei lor. Procesul vieții sociale este o funcție cu atât de multe variabile, dintre care multe nici nu pot fi supuse procesului de măsurare, încât simplul diagnostic al unei stări de lucruri date devine un aspect îndoielnic, și aceasta pe lângă formidabilele surse de eroare ce apar de îndată ce facem o încercare de prognoză. Totuși, aceste dificultăți nu ar trebui exagerate. Vom vedea că trăsăturile dominante ale tabloului susțin în mod clar anumite deducții care, indiferent de amendamentele pe care vor trebui să le suporte, sunt prea solide pentru a

putea fi neglijate pe motiv că nu pot fi dovedite în sensul în care o afirmație a lui Euclid poate fi demonstrată.

Și încă ceva înainte de a începe. Teza pe care mă voi strădui să o demonstrez este aceea că performanța efectivă și cea prospectivă a sistemului capitalist este de așa natură, încât să dea un răspuns negativ ideii prăbușirii sale sub greutatea eșecului economic, dar că tocmai succesul său subminează instituțiile sociale care îl protejează și care „în mod inevitabil” creează condițiile în care acesta nu va mai putea supraviețui, arătând cu hotărâre în direcția socialismului în calitate de moștenitor evident. De aceea, concluzia mea finală nu diferă – oricât de mult ar putea să o facă argumentul meu – de cea a majorității scriitorilor socialiști și, în special, de cea a tuturor marxștilor. Însă nu trebuie să fii socialist pentru a o accepta. Prognoza nu implică nimic din dezirabilitatea cursului de evenimente pe care cineva îl prevede. Dacă un medic prevede că pacientul său va muri în curând, acest lucru nu înseamnă că el și dorește acest lucru. Cineva ar putea detesta socialismul sau, cel puțin, l-ar putea lua în considerație cu o atitudine critică detașată și, cu toate acestea, să-i prevadă sosirea. Mulți conservatori au făcut-o și încă o fac.

Și nici nu e nevoie ca cineva să accepte această concluzie pentru a deveni socialist. Cineva ar putea iubi socialismul și ar putea crede cu ardoare în superioritatea sa culturală, economică și etică și, cu toate acestea, să creadă în același timp că societatea capitalistă nu ascunde nicio tendință spre autodistrugere. Există de fapt socialiști care cred că ordinea capitalistă devine mai puternică și se consolidează odată cu trecerea timpului, astfel încât a spera la prăbușirea sa e o himeră.

2 | Capitalismul plauzibil

Argumentația din capitolul precedent pare a fi expusă unei replici care pe cât este de dăunătoare, pe atât este de evidentă. Rata medie de creștere a producției disponibile totale care a fost obținută în perioada celor 60 de ani anteriori lui 1928 a fost extrapolată în viitor. Atâta timp cât aceasta a fost utilizată doar ca instrument pentru a ilustra semnificația dezvoltării trecute, nimic din această procedură nu ar fi putut șoca conștiința statistică. Însă, din momentul în care am sugerat că următorii 50 de ani ar putea manifesta o rată medie de creștere similară, se pare că am comis o infracțiune de ordin statistic; este, desigur, clar că o înregistrare istorică a producției pentru orice perioadă dată în sine nu justifică niciun fel de extrapolare¹, cu atât mai puțin o extrapolare de jumătate de secol. Este de aceea necesar să scot din nou în evidență faptul că extrapolarea mea nu intenționează să prevadă comportamentul efectiv al producției în viitor. Dincolo de ilustrarea semnificației performanțelor anterioare, aceasta intenționează doar să ne ofere o idee cantitativă despre ce anume este de presupus că ar putea realiza mecanismul capitalist dacă, timp de o altă jumătate de secol și-ar repeta realizările trecute – ceea ce este un aspect foarte diferit. La întrebarea dacă este de așteptat să poată face acest lucru, se va răspunde cât se poate de independent față de extrapolarea în sine. În acest scop trebuie să ne angajăm la o investigație lungă și dificilă.

Înainte de a putea discuta posibilitatea capitalismului de a-și repeta performanțele anterioare, în mod evident trebuie

să încercăm să aflăm în ce măsură rata cu care s-a constatat că a crescut producția măsoară într-adevăr realizările precedente. Fără îndoială, perioada care a furnizat informațiile a fost cea a unui capitalism relativ lipsit de obstacole. Însă, numai prin sine, acest fapt nu ne furnizează o legătură suficientă între realizări și mecanismul capitalist. Pentru a putea crede că aceasta este mai mult decât doar o simplă coincidență, trebuie să ne convingem noi înșine de faptul că, în primul rând, există o relație logică între ordinea capitalistă și rata observabilă de creștere a producției; în al doilea rând, faptul că, dată fiind o asemenea relație, rata de creștere s-a datorat de fapt acestei relații și nu unor condiții în mod special favorabile care nu au avut nimic de-a face cu capitalismul.

Aceste două probleme trebuie soluționate înainte ca problema unei „repetări a performanței” să poată fi pusă. Al treilea aspect se reduce în acest caz la întrebarea dacă există vreun motiv pentru care, în următorii 40 de ani, mecanismul capitalist să nu mai poată funcționa așa cum a făcut-o în trecut.

Ne vom ocupa de aceste trei aspecte pe rând.

Prima noastră problemă poate fi reformulată după cum urmează. Pe de o parte, deținem o cantitate considerabilă de informații statistice care înfățișează o rată a „progresului” care a fost admirată până și de mințile cele mai critice. Pe de altă parte, deținem un număr de date despre structura sistemului economic al acelei perioade și despre modul cum a funcționat; din toate aceste aspecte, analiza a extras ceea ce din punct de vedere tehnic a fost denumit un „model” al realității capitaliste, respectiv o imagine generalizată a trăsăturilor sale esențiale. Dorim să știm dacă acel tip de economie a fost favorabil, irelevant sau nefavorabil pentru realizările pe care le observăm și, în cazul în care a fost favorabilă, dacă ne putem aștepta, în mod rezonabil, ca acele trăsături să producă o explicație

adecvată pentru această performanță. Renunțând cât mai mult posibil la detaliile tehnice, vom aborda problema într-o manieră de bun-simț:

1. Spre deosebire de clasa seniorilor feudali, burghezia comercială și industrială s-a ridicat datorită succesului în afaceri. Societatea burgheză a fost modelată într-un mulaj pur economic: fundamentele sale, elementele sale de bază și călăuzitoare, toate sunt făcute dintr-o substanță economică. Clădirea privește către latura economică a vieții. Recompensele și penalizările sunt măsurate în termeni pecuniari. A urca și a coborî înseamnă a câștiga și a pierde bani. Cu siguranță, nimeni nu poate nega acest lucru. Vreau însă să adaug că, în interiorul propriului cadru, acel aranjament social este sau, în oricare caz, a fost deosebit de eficace. Parțial apelează și parțial creează o diagramă a motivelor, neîntrecută în simplitate și forță. Promisiunile de bunăstare și amenințările cu sărăcia pe care le oferă le răscumpără cu o promptitudine nemiloasă. Oriunde modul de viață burghez se afirmă îndeajuns pentru a întuneca strălucirea altor lumi sociale, aceste promisiuni sunt suficient de puternice pentru a atrage marea majoritate a minților supradotate și pentru a identifica succesul cu reușita în afaceri. Acestea nu sunt oferite la întâmplare; cu toate acestea, există un amestec suficient de ademenitor de noroc: jocul nu seamănă cu ruleta, ci mai degrabă cu pokerul. Ele se adresează abilității, energiei și capacității supranormale de a munci; dacă ar exista însă o modalitate de a măsura fie acea abilitate în general, fie realizarea personală care intră într-o anumită reușită, probabil s-ar constata că recompensele plătite efectiv nu sunt proporționale cu niciuna dintre ele. Premii spectaculoase, cu mult mai mari decât ar fi fost necesare pentru a provoca efortul deosebit sunt oferite unei minorități limitate de câștigători, stimulând astfel mult mai eficient decât ar face o

distribuție mai echitabilă și mai „justă” activitatea acelei largi majorități de oameni de afaceri care primesc în schimb compensații foarte modeste sau nimic ori mai puțin decât nimic și totuși își dau toată silința pentru că au în fața ochilor premiile cele mari și își supraestimează șansele de a avea performanțe la fel de bune. În mod similar, amenințările sunt adresate incompetenței. Însă, deși oamenii incompetenți și metodele învechite sunt de fapt eliminate, uneori foarte prompt, alături cu întârziere, eșecul poate amenința sau chiar pune stăpânire pe mulți oameni capabili, biciuindu-i astfel pe toți, din nou, mult mai eficient decât ar face-o un sistem de penalități mai echitabil și mult mai „just”. În fine, atât succesul, cât și eșecul în afaceri sunt în mod ideal exacte. Niciunul nu poate fi trecut cu vederea. Un aspect ar trebui remarcat în mod special, atât pentru mențiuni viitoare, precum și datorită importanței sale pentru argumentul în discuție. În modul indicat, dar și în alte moduri ce vor fi discutate mai târziu, ordinea capitalistă, așa cum se concretizează aceasta în instituția întreprinderii private, înlănțuie strâns și eficient pătura burgheză de sarcinile sale. Însă face și mai mult decât atât. Același aparat care condiționează performanța indivizilor și a familiilor care formează în orice moment clasa burgheză, *ipso facto** selectează totodată indivizii și familiile care urmează să facă parte din această clasă sau să decadă din ea. Această combinație dintre funcția de condiționare și cea de selectare nu e ceva de la sine înțeles. Dimpotrivă, spre deosebire de „metodele” selecției biologice, majoritatea metodelor de selecție socială nu garantează realizările individului selectat; iar eșecurile lor de a realiza acest lucru constituie una dintre problemele cruciale ale organizării socialiste care va fi discutată la un alt moment al investigației

* *ipso facto* (lb. lat.): „de fapt” (n.t.).

noastre. Pentru moment, ar trebui să observăm pur și simplu cât de bine soluționează sistemul capitalist această problemă: în majoritatea cazurilor omul care avansează primul în clasa oamenilor de afaceri și apoi în cadrul ei este totodată un om de afaceri capabil și este probabil că va avansa până la limita abilităților sale – pur și simplu, pentru că în această schemă, avansarea spre o poziție și reușita în cadrul ei sunt sau erau în general unul și același lucru. Acest fapt, deseori umbrit de efortul autoterapeutic de negare al celor care nu reușesc, este mult mai important pentru o evaluare a societății capitaliste și a civilizației sale decât orice poate fi spicuit din teoria pură despre mașinăria capitalistă.

2. Dar oare nu este tot ceea ce am fi tentați să deducem din „performanța maximă a unui grup selectat în mod optim” dezmințit de aspectul suplimentar că acea performanță nu este ajustată utilității sociale – producție, am putea spune, pentru consum – ci pentru realizarea de câștiguri, ceea ce urmărește maximizarea profiturilor în loc de cea a bunăstării? În afara păturii burgheze, aceasta a fost dintotdeauna, desigur, opinia curentă. Economiiștii au luptat uneori împotriva ei, iar alții au adoptat această idee. Făcând acest lucru, ei au contribuit cu ceva mult mai valoros decât judecățile finale în sine, la care au ajuns în mod individual și care, în majoritatea cazurilor, reflectă nu cu mult mai mult decât localizarea lor din punct de vedere social interesele și antipatiile sau simpatiile lor. Aceștia au contribuit treptat la îmbogățirea cunoștințelor noastre reale și a capacităților noastre analitice, astfel încât răspunsurile pe care le putem oferi azi la multe întrebări sunt fără îndoială mult mai corecte, deși mai puțin simple și cuprinzătoare decât erau cele ale predecesorilor noștri.

Pentru a ne întoarce la cele discutate, așa-numiții economiști² clasici erau practic de aceeași părere. Celor mai mulți

dintre ei le dispăceau multe aspecte legate de instituțiile sociale din epoca lor și modul cum funcționau aceste instituții. Aceștia au luptat împotriva intereselor proprietarilor de pământuri și au susținut reformele sociale – mai ales legislația în favoarea muncitorilor din fabrici –, reforme care nu toate erau pe linia filozofiei *laissez faire*. Însă erau cât se poate de convingși că, numai în cadrul arhitecturii instituționale a capitalismului, interesele private ale fabricantului și ale comerciantului dădeau randamentul maxim pentru interesul comun. Confrunțați cu problema pe care o discutăm, nu ar fi ezitat prea mult în a atribui rata constatată de creștere a producției totale unui spirit întreprinzător relativ neîncătușat și imboldului dat de profit – poate că ar fi menționat „legislația binefăcătoare” drept o condiție, dar prin acest lucru ei ar fi înțeles îndepărtarea obstacolelor, în special eliminarea sau reducerea taxelor vamale protecționiste din timpul secolului al XIX-lea.

Este extrem de dificil în acest moment să apreciem cum se cuvine aceste viziuni. Acestea erau desigur viziunile caracteristice clasei burgheze engleze, iar „ochelarii de protecție” burghezi sunt vizibili pe aproape fiecare pagină scrisă de autorii clasici. Nu mai puțin vizibili sunt „ochelarii de protecție” de altă natură: autorii clasici au gândit în funcție de o anumită situație istorică pe care au idealizat-o în mod necritic și plecând de la care au făcut generalizări fără acoperire. Mai mult decât atât, majoritatea lor pare să fi argumentat în mod exclusiv în funcție de interesele engleze și problemele timpului lor. Acesta este și motivul pentru care, în alte locuri și în alte perioade, oamenii simțeau o aversiune față de economia lor, deseori chiar până la a nu căuta nici măcar să o înțeleagă. Însă doctrina lor nu va putea fi respinsă numai pe baza acestor motive, pentru că un om cu prejudecăți poate, cu toate

acestea, să spună adevărul. Afirmările elaborate pe baza unor cazuri speciale ar putea fi cu toate acestea general valabile. Iar dușmanii și urmașii clasicilor au avut și au doar alți „ochelari de protecție” și alte prejudecăți – și nu mai puține; ei au luat și iau în considerare diferite cazuri speciale, dar nu mai puține.

Din punctul de vedere al analistului economic, meritul principal al clasicilor constă în risipirea – alături de alte multe erori fundamentale – a ideii naive că, numai pentru că are la bază motivul profitului, activitatea economică în societatea capitalistă trebuie ca, în virtutea doar a acestui fapt, să fie împotriva intereselor consumatorilor; sau, altfel spus, câștigul de bani abate în mod necesar producția de la obiectivul său social; sau, în fine, că profiturile private, atât ele în sine, cât și cele realizate prin distorsionarea pe care o induc procesului economic, reprezintă întotdeauna o pierdere netă pentru toată lumea, cu excepția celor care le primesc și, ca urmare, ar constitui un câștig net de care s-ar beneficia prin socializare. Dacă analizăm logica acestor afirmații și a altora similare, pe care niciun economist cu experiență nu s-a gândit vreodată să le apere, respingerea clasică ar putea părea de-a dreptul banală. Însă de îndată ce analizăm toate teoriile și sloganurile pe care, conștient sau inconștient, le implică acestea și care astăzi ne sunt servite din nou, vom resimți un respect mai mare față de acea realizare. Îngăduiți-mi să adaug imediat că scriitorii clasici au înțeles, de asemenea, în mod cât se poate de clar, chiar dacă poate au exagerat într-o oarecare măsură, rolul economisirii și al acumulării de capital și au legat economisirea de rata „progresului”, pe care au observat-o într-o manieră fundamentală, chiar dacă numai aproximativ, corectă. Dincolo de toate acestea, doctrina lor conținea o înțelepciune practică, o viziune responsabilă pe termen lung și un ton bărbătesc care contrastau favorabil cu isteria modernă.

Însă, între a realiza că urmărirea unui profit maxim și lupta pentru o performanță maximă în producție nu sunt în mod necesar incompatibile și până la a dovedi că primul factor implică în mod necesar – sau în marea majoritate a cazurilor – pe cel din urmă, există o prăpastie mult mai mare decât au crezut clasicii. Și pe care niciodată nu au reușit să o împace. Cercetătorul modern al doctrinelor lor nu încetează să se minuneze cum de a fost posibil ca aceștia să fie mulțumiți cu argumentele lor sau să greșească luând aceste argumente drept dovezi; în lumina analizei ulterioare, *teoria* lor a fost considerată drept o casă din cărți de joc, oricât de mult adevăr ar fi conținut *viziunea* lor.³

3. Această analiză ulterioară va fi efectuată în doi pași mari – respectiv, atât cât avem nevoie pentru a clarifica problema noastră. Din punct de vedere istoric, primul pas ne va purta în primul deceniu al acestui secol, în timp ce al doilea va acoperi o parte din progresul postbelic al științei economice. Sincer, nu știu cât de mult va servi acest lucru cititorului amator; ca orice alt domeniu al cunoașterii, pe măsură ce mecanismul său analitic se îmbunătățește, știința economică se îndepărtează în mod inevitabil de acea etapă fericită în care toate problemele, metodele și rezultatele puteau deveni accesibile oricărei persoane educate, fără o pregătire specială. Voi încerca totuși să fac tot ceea ce îmi stă în putință în acest sens.

Primul pas poate fi asociat cu două nume mari, onorate până în ziua de azi de nenumărați discipoli – cel puțin în măsura în care aceștia din urmă nu consideră a fi un semn de proastă creștere în a-și exprima respectul față de ceva sau de cineva, așa cum mulți dintre ei în mod evident consideră – Alfred Marshall și Knut Wicksell⁴. Modelul lor teoretic are puține în comun cu cel al clasicii – deși Marshall s-a străduit din răspuțeri să ascundă acest aspect – dar conservă clasică

afirmație că, în cazul unei concurențe perfecte, interesul producătorului pentru profit tinde să maximizeze producția. Și aproape că a oferit chiar și dovada satisfăcătoare. Doar că, în procesul de a fi afirmată și dovedită mai corect, afirmația și-a pierdut mult din conținutul său – cu siguranță, se ivește din cadrul operațiunii, dar o face vlăguită, aproape moartă.⁵ Cu toate acestea, în cadrul premiselor generale ale analizei Marshall–Wicksell, se poate demonstra că firmele care nu pot exercita nicio influență prin acțiunea lor individuală asupra prețului propriilor produse sau asupra factorilor de producție pe care îi angajează – astfel încât nu are niciun rost să se plângă dacă orice creștere a producției tinde să-l reducă pe primul și să-l crească pe cel din urmă – își vor crește producția până vor ajunge în punctul în care costurile suplimentare ce trebuie realizate pentru a produce o altă cantitate suplimentară de produs (costul marginal) egalizează numai prețul pe care îl pot obține pentru acel supliment, *i. e.* că vor produce atât cât pot fără a avea pierderi. Iar acest lucru înseamnă că se va produce atât cât este, în general, „socialmente de dorit“ să se producă. Într-un limbaj mai tehnic, în acest caz, din punctul de vedere al firmelor individuale, prețurile sunt parametri, și nu variabile; și acolo unde este o astfel de situație există o stare de echilibru în care toate rezultatele se află la nivelul maxim și toți factorii sunt integral angajați. Acest caz este denumit în general concurența perfectă. Amintindu-ne ceea ce s-a spus despre procesul de selecție care operează asupra tuturor firmelor și administratorilor acestora, am putea concepe de fapt o idee foarte optimistă cu privire la rezultatele ce trebuie așteptate din partea unui grup extrem de select de oameni forțați de către motivația profitului lor, în cadrul acestui model structural, să se străduiască la maximum pentru a-și maximiza producția și minimiza costurile. În special, la prima vedere ar

putea părea că un sistem care se conformează acestui model ar etala o absență remarcabilă a unora dintre principalele surse de pierderi sociale. Așa cum puțină reflecție ar putea arăta, aceasta este doar o altă cale de a afirma conținutul afirmației precedente.

4. Să facem acum cel de-al doilea pas. Desigur, analiza Marshall—Wicksell nu a omis multiplele cazuri care nu izbuțesc să se conformeze acestui model. La drept vorbind, nici clasicii nu le-au omis, ci au admis cazuri de „monopol”, iar Adam Smith însuși a remarcat cu atenție predominarea procedeeleor de restricționare a concurenței⁶, precum și toate diferențele în flexibilitatea prețurilor care rezultă din acestea. Însă ei au privit aceste cazuri drept excepții și, mai mult decât atât, drept excepții care se puteau rezolva și urmau să se rezolve în timp. Ceva de acest gen este valabil și în cazul lui Marshall. Deși el a elaborat teoria Cournot despre monopol⁷ și deși a anticipat analiza ulterioară, atrăgând atenția asupra faptului că majoritatea firmelor au piețele lor speciale, în care mai degrabă își stabilesc ele prețurile, și nu doar le acceptă⁸, la fel ca Wicksell, el a încadrat această concluzie generală cu privire la modelul concurenței perfecte, astfel încât să sugereze, la fel cum au făcut și clasicii, că regula era concurența perfectă. Nici Marshall, nici Wicksell și nici clasicii nu au observat faptul că această concurență perfectă era excepția și, chiar dacă ar fi fost regula, ar fi fost cu atât mai puține motive de felicitare decât ar putea gândi cineva.

Dacă analizăm mai îndeaproape condițiile – nu toate afirmate în mod explicit sau observate clar de către Marshall și Wicksell – ce trebuie îndeplinite pentru a putea realiza concurența perfectă, ne dăm imediat seama că în afară de producția agricolă de masă, nu pot exista multe alte situații similare. De fapt, un fermier își furnizează bumbacul sau grâul în acele

condiții: din punctul său de vedere, prețurile predominante ale bumbacului sau ale grâului reprezintă informații, deși unele foarte variabile, și pentru că nu le poate influența prin acțiunea sa individuală, își ajustează pur și simplu producția la ele; și întrucât toți fermierii procedează la fel, prețurile și cantitățile vor fi în final ajustate conform cerințelor teoriei concurenței perfecte. Dar acest lucru nu se întâmplă așa nici chiar în cazul multor produse agricole – de exemplu cu rațe, cârnați, produse vegetale și în cazul multor produse lactate. Pe când în ceea ce privește practic toate produsele finite și serviciile din industrie și comerț, este clar că fiecare băcan, fiecare benzinărie, fiecare producător de mănuși sau cremă de ras sau de fierăstraie manuale are o piață proprie mică și precară pe care încearcă – trebuie să încerce – să o consolideze și să o mențină prin strategia prețurilor, a calității – „diferențierea produselor” – și reclamă. Obținem astfel un model complet diferit pentru care pare să nu existe niciun motiv care să ne facă să așteptăm să producă rezultatul concurenței perfecte și care se potrivește mult mai bine în schema monopolistă. În aceste cazuri vorbim de Concurența Monopolistă. Teoria lor a reprezentat una dintre principalele contribuții la știința economică postbelică.⁹

Rămâne un domeniu larg al produselor deosebit de omogene – în special materii prime industriale și semifabricate cum ar fi lingouri de oțel, ciment, bunuri din bumbac brut și altele asemenea – în cazul cărora condițiile de apariție a concurenței monopoliste nu par să predomine. Într-adevăr, așa este. Însă, în general, pentru acest domeniu se potrivesc rezultate similare în măsura în care cea mai mare parte a acestuia este acoperit de companiile de cea mai mare anvergură care, fie individual, fie în mod concertat, sunt capabile să manipuleze prețurile, chiar fără a diferenția produsele – este cazul

Oligopolului. Și iarăși schema monopolistă, adaptată corespunzător, pare să se potrivească acestui tip de comportament mult mai bine decât o face schema concurenței perfecte.

Imediat ce răspândirea concurenței monopoliste sau a celei de oligopol sau a unei combinații între cele două sunt recunoscute, multe dintre afirmațiile pe care generația economiștilor Marshall—Wicksell obișnuia să le predea cu cea mai deplină încredere devin fie inaplicabile, fie mult mai dificil de dovedit. Acest lucru este adevărat în primul rând în ceea ce privește afirmațiile referitoare la conceptul fundamental de echilibru, și anume o stare determinată a organismului economic spre care întotdeauna gravitează orice stare dată a lui și care prezintă anumite proprietăți simple. În situația generală a oligopolului nu există de fapt niciun echilibru determinat, apărând posibilitatea unei secvențe nesfârșite de mișcări și contra-mișări, o stare nedefinită de conflict între firme. Este adevărat că se întâlnesc multe cazuri speciale în care starea de echilibru există din punct de vedere teoretic. În al doilea rând, chiar în aceste cazuri, nu numai că este mult mai grea atingerea echilibrului în concurență perfectă, și încă și mai grea menținerea lui, însă e de așteptat ca, pur și simplu, concurența „benefică” de tip clasic să fie înlocuită de concurența „prădalnică” sau „ucigașă” sau de lupte pentru controlul din sfera financiară. Aceste lucruri reprezintă tot atâtea surse de pierderi sociale și sunt multe altele cum ar fi costurile de promovare publicitară, reprimarea noilor metode de producție (achiziționarea de patente pentru a nu le utiliza) și așa mai departe. Și cel mai important lucru: în condițiile menționate, echilibrul, chiar dacă, în cele din urmă, a fost obținut prin metode extrem de costisitoare, nu mai garantează nici ocuparea totală a forței de muncă și nici producția maximă în sensul teoriei concurenței perfecte. Ar putea exista fără ocuparea

totală a forței de muncă; însă echilibrul este, se pare, *obligat* să existe, la un nivel de producție situat sub acest punct maxim, întrucât strategia de conservare a profitului, imposibilă în condițiile concurenței perfecte, acum nu doar că devine posibilă, ci chiar se impune.

Ei bine, nu confirmă toate acestea ceea ce omul de pe stradă (doar dacă el însuși nu este un om de afaceri) a crezut dintotdeauna despre subiectul afacerilor private? Nu a respins complet analiza modernă doctrina clasică și a justificat viziunea populară? Nu este cât se poate de adevărat, până la urmă, că puține lucruri sunt comune între a produce pentru profit și a produce pentru consumator și că întreprinderea privată este abia puțin mai mult de un simplu instrument de reducere a producției pentru a putea storce profituri care ulterior sunt corect descrise drept taxe și compensații?